

Arquitectura per a la República dels professors

Josep González-Agàpito i Salomó Marquès

El monumentalisme de les escoles noucentistes és una icona de l'alta missió que es reservava a l'escola dins el vast programa de regeneració i educació noucentista. L'amplitud i la dignitat dels espais en què van ser edificades facilitaven, sens dubte, un nivell de confort, de relació i de convivència com no s'havia vist mai. Però, malgrat això, aquests edificis escolars eren fills d'una concepció tradicional de l'educació.

LA REPÚBLICA DELS PROFESSORS

L'escola activa requeria d'una nova concepció de l'espai escolar. La revolució educativa que comportava el fet que només s'aprenia a través de l'experiència reclamava un profund replantejament. En caure la dictadura de Primo de Rivera (1923-1929), es començà a treballar en aquest sentit, tot basant-se en models d'escoles estrangeres. Van ser els anys que arquitectes i educadors inquiets cercaren un nou model d'escola que encarnés els valors humanitaris i socials que informaren la Segona República.

A Girona els futurs mestres ja estaven sensibilitzats sobre la importància i el valor dels edificis escolars. El curs 1928-29 a l'Escola Normal el professor Cassià Costal els explicava, dins de l'assignatura didàctica pedagògica, el següent: «El mestre ha d'intervenir o col·laborar en la confecció dels planos. L'edifici escolar ha de ser senzill, elegant, sòlid, barat. Res de luxes ni ornamentació supèrflua, pensem que l'infant ha d'estar el menys temps possible a l'aula. L'escola no ha de tenir pisos; tothom s'ha d'instal·lar a la planta baixa». A continuació dedicava tres lliçons més a parlar de les condicions pedagògiques de l'edifici escolar. Hi tractava des de la forma que havia de tenir l'edifici fins a la seva capacitat, passant per la quantitat i direcció de la llum, la ventilació, la decoració, els moderns grups escolars, el mobiliari, l'adaptació de les taules a les mesures fisiològiques dels infants, etc.(1) D'aquesta manera els futurs mestres aprenien a conèixer la importància que els aspectes materials, i més concretament l'edifici escolar, tenien en l'obra educadora. Quan explicava el tema de les dependències annexes, feia esment a «Pati, jardí,

Escoles de Flaçà. CEIP Les Moreres.
1934. Emili Blanch.

Escoles de Sant Hilari Sacalm. CEIP Guillerries.
1934 - 37. R. Giral.

E S C O L A R P Ú B L I C A

camp de joc, el més espaiós possible. Vestíbul, direcció, porteria, infermeria, guarda-roba, lavabo, quarto de bany, biblioteca, museu, taller de treballs manuals [...] i a la terrassa tota escola hauria de tenir un petit observatori astronòmic». (2)

Educadors i arquitectes estaven convençuts de l'alt paper educatiu del medi i plantejaren un espai escolar ben allunyat dels noucentistes. Defugiren tot regust historicista i aristocratitzant i cercaren una escola que eduqués els futurs ciutadans i ciutadanes per a la modernitat. Van plantejar escoles de disseny contemporani i funcional. Una escola per a una educació que mirés vers el futur, cap a una societat basada en la democràcia com a expressió de la igualtat de tots els ciutadans.

Pedagògicament també hi hagué un profund canvi, manifestat per l'atenció i l'interès que despertaren els mètodes actius de caire social i de cooperació en l'aprenentatge: el mètode Decroly, el qual proposava una escola amb autogovern dels alumnes, el mètode de Projectes com a marc de socialització i de treball en equip, el mètode Freinet, basat en l'expressió personal i l'aprenentatge cooperatiu, entre d'altres.

Aquesta nova visió de la societat i de l'educació demanava un nou medi escolar. Qui millor representa aquest nou plantejament és el GATPAC, Grup d'Arquitectes i Tècnics per al Progrés de l'Arquitectura Moderna, que s'adonaren que calia un edifici escolar diferent que facilités l'espai i l'ambient on l'alumne pogués ser el protagonista del seu aprenentatge, on l'educació es basés en l'acció i afavorís l'aprenentatge en grup.

Aquests arquitectes renovadors copsaren la transcendència que per a la consolidació de la democràcia i la República tenia l'educació. Plantejaren una nova tipologia d'escola en resposta a la urgència que tenia la II República de bastir 25.000 escoles en un termini curt. La República es va trobar amb un dèficit de 27.151 escoles. (3) A la província de Girona durant el primer bienni republicà (1931-1933) es varen construir un total de 114

escoles, repartides de la següent manera: unitàries, 24 de nens, 21 nenes, 14 pàrvuls; mixtes, 10 de mestres i 4 de mestresses; seccions graduades, 19 de nens, 19 de nenes, 3 de pàrvuls. (4)

Pel que fa al tema de les construccions escolars a l'arribada de la República la situació era la següent: una Oficina Tècnica era l'encarregada de preparar els projectes i de construir. L'aportació econòmica municipal era del 25%. Els governants republicans s'esforçaren a agilitar tot el procés, a causa de la necessitat de construir nous edificis. Com a fets més importants destaquem que el decret de 5 de gener de 1933 establia que cada poble havia de contribuir a la construcció de les escoles en funció de la seva riquesa. Per altra banda es creava una comissió formada per dos pedagogs, tres arquitectes, un metge, el director general de primer ensenyament i el cap de construccions escolars del Ministeri per revisar les instruccions tècniques sobre construccions escolars, i se'ls recomanava que procuressin crear tipus d'escola per cada regió geogràfica. Del treball d'aquesta comissió en resultà un seguit de normes tecnicohigièniques.

El decret del 7 de juny de 1933 fixà les condicions que havien de tenir els edificis escolars, que, entre altres coses, havien de respondre «al imperativo higiénico de hacer del niño un ser robusto, limpio, disciplinado, susceptible de alcanzar estos objetivos por el uso de las duchas, piscinas y campos de juego». Altres característiques dels nous edificis eren que havien de ser oberts a l'aire i al sol, que en la mesura possible fossin d'una sola planta, que hi hagués fonts d'aigua potable als patis, etc.

A Catalunya, el GATPAC dedicà un monogràfic de la seva revista AC al tema de les escoles i dels edificis escolars amb aquest explícit subtítol: «La urgencia de dar instrucción al mayor número posible de alumnos (dentro de los medios del Estado) obliga a construir escuelas estructuralmente funcionales». (5) Hi proposaven una organització moderna de les construccions escolars adaptades als nous corrents pedagògics i a

Escoles de l'Escala – CEIP Empúries
1934-36 R. Sánchez Echevarría.

Escoles de Camprodon. CEIP Dr. Robert.
1936-38. Bartomeu Agustí.

A R Q U I T E C T U R A

una construcció sòbria i econòmica. «Al construir una escola», s'afirma, «no s'ha de perdre de vista que l'únic objecte d'aquesta construcció és el nen i la instrucció que en ella ha de donar-se-li». (6) Optaven per solucions funcionals, allunyades de tot monumentalisme i d'elements d'ostentació; defensaven unes escoles ordenades, alegres i lluminoses i fetes a l'escala dels nens. A més, plantejaven dues tipologies escolars, segons fossin rurals o urbanes.

Aquests nous corrents arquitectònics renovadors anaven estretament lligats als canvis polítics. Hem de tenir present que un del temes més importants per als governants de la Segona República va ser el de l'educació. El reformisme republicà confiava molt en la cultura i en l'educació i l'escola com a instruments per transformar la societat. Es considerava que l'escola era aquella institució que, a més d'instruir, havia d'inculcar en la pràctica diària la civilitat, la cultura, la formació ciutadana, la democràcia, etc. Aquestes eren les coordenades que segons els homes de la República havien de regir la vida política. Per això els mestres i els alumnes eren considerats «els primers ciutadans de la República». La que va ser anomenada «La República dels professors» corresponia al projecte politicocultural d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Hem de parlar de la presència d'una civilitat populista promoguda per intel·lectuals, molts dels quals eren propers a Esquerra Republicana de Catalunya. Aquesta civilitat substituïa la civilitat conservadora dels homes de la Lliga, que havia estat preponderant des de començament de segle fins a la dictadura primoriverista. El noucentisme promogut pels homes de la Lliga va ser substituït durant la república pel «noucentisme de masses». Encara que la civilitat conservadora i la populista tenien un punt en comú –el convenciment del paper cabdal de l'escola–, tenien notables diferències que es notaren a l'hora d'aplicar les polítiques escolars. La concepció de la Lliga pel

que fa a l'escola era elitista, defensava l'escola privada i considerava que l'escola pública només tenia una funció merament subsidiària. D'altra banda, des de la Lliga i dels sectors conservadors s'identificava l'escola catalana amb les escoles privades, les escoles d'assaig. Amb el predomini de la civilitat populista es produí un gir social important.

Un dels primers documents oficials sobre temes educatius i escolars promulgat per la República parla un llenguatge nou: «Dins de la nova estructuració de l'Estat que s'ha iniciat amb el canvi de règim, un dels afans on ha de concentrar totes les seves energies la República és aquest: elevar l'Escola a la categoria d'autoritat i d'eficàcia que ocupa en els Estats de jerarquia més alta». (7)

Per tal que aquesta voluntat política fos una realitat es varen prendre un seguit de mesures legislatives per part del govern central que, a més d'aquest ambiciós pla de construccions escolars que acabem de parlar, comprenien també el reconeixement de la llengua catalana, així com la reforma de les Escoles Normals (el Pla professional de 1931), la creació de 7.000 places de mestres, el foment de l'escolarització i la lluita contra l'analfabetisme, etc. Per dir-ho ras i curt es tractava de crear noves escoles i noves places de mestre per fer arribar l'educació, una educació de qualitat, a tothom. Malgrat totes les dificultats polítiques i econòmiques que va viure la República en pau podem afirmar que bona part d'aquesta política es va portar a terme. El mes d'abril de 1935 el total de places creades era de 12.928, la República havia augmentat el nombre de places en un 34%. (88)

A Catalunya aquesta voluntat política es manifestava en el fet que el govern de la Generalitat creava l'Escola Normal amb caràcter d'assaig pedagògic per incidir en la formació inicial del magisteri; tres instituts-escola i, al mateix temps, potenciant-les, relançava les Escoles d'Estiu com una eina indispensable de formació permanent del professorat.

Escola de Sant Feliu de Guíxols. CEIP Gaziel.
1934-37 R. Sánchez Echevarría.

AHCOCAC. DEM. GIRONA

Escoles de Sant Jordi Desvalls CEIP Sant Jordi.
1932-33. Emili Blanch.

AMSD

Com hem vist una de les grans qüestions pendents en el camp escolar era el dels edificis. Faltaven moltes escoles i molts edificis estaven en mal estat. Deixant a part l'obra feta pel Patronat Escolar de Barcelona, que va crear grans edificis pensats expressament per a la funció que havien de dur a terme i amb una clara voluntat d'integració en els barris on s'edificaven, a la resta de l'Estat els edificis escolars eren, en general, l'exponent clar de la voluntat dels governants pel que fa a l'educació: desin-terès i abandonament. Durant el període republicà reformista la República va impulsar la creació d'escoles graduades que pre-dominaven en les ciutats de més de 10.000 habitants, i això amb nous criteris pedagògics.

La realitat gironina

A Girona aquesta voluntat reformadora republicana tingué una excel·lent plasmació política: el professor de l'Escola Normal Cassià Costal esdevingué president provisional de la Diputació Provincial i Miquel Santaló, també professor a l'Escola Normal, proclamà la República a la ciutat i fou el primer alcalde republicà. Dos eminents pedagogs presidint les principals institucions de govern, local i provincial, en començar l'etapa republicana!

Per als republicans la transformació del país passava necessàriament per fomentar i consolidar una nova educació que anava lligada a uns nous edificis escolars i, també, a l'exigència de millor i més educació per a tothom. En el cas de Girona es volia que no solament s'atengués l'ensenyament obligatori amb més i millors edificis, sinó que també es demanava la construcció d'una Escola Normal, d'un institut de segon ensenyament i d'una residència d'estudiants.

Durant els anys republicans s'inauguraren força escoles a la demarcació gironina. Algunes planificades durant la monarquia, d'altres planificades durant la monarquia i retocades amb nous

criteris durant la República, i d'altres planificades directament des de la República. No volem fer la llista de totes aquestes obres. Pensem que és millor destacar-ne una d'emblemàtica i tractar, també, un projecte no acabat a causa de la victòria franquista.

L'escola Ignasi Iglésias

A Girona els valors d'aquesta escola a favor de la democràcia i la renovació pedagògica trobaren la seva plasmació en l'Escola Ignasi Iglésias, actualment anomenada Montjuïc, dissenyada per Ricard Giral i Casadesús. Un arquitecte que anys abans ja havia defensat la idea de l'arquitectura escolar com a art cívic. Va ser professor d'urbanisme a l'Escola d'Administració Pública de la Mancomunitat de Catalunya i era simpatitzant d'ERC.(9) Segons Giral l'edifici escolar havia de ser un edifici pensat des del punt de vista educatiu. Un espai que permetés la interrelació entre cultura-esport-higiene; se'l definia com a «palau de la cultura i de l'ensenyament».

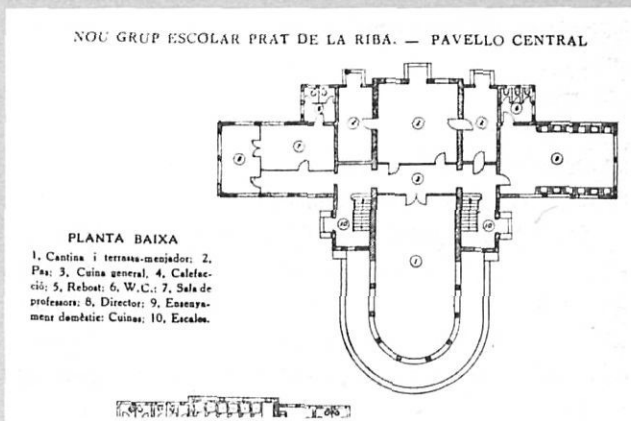
L'Escola Ignasi Iglésias és posada com a model pel GATE-PAC, al costat d'obres de Jaume Mestres o Josep Lluís Sert, a les planes de la seva revista del segon trimestre de 1933, novament dedicada a la temàtica educativa: «L'escola a la "ciutat funcional"».(10)

En efecte, l'escola gironina reuneix moltes de les condicions que es proposen per aquestes escoles al servei d'una nova concepció educativa. És una escola a l'aire lliure, fora ciutat, pensada tant en els beneficis de salut i didàctics que això comporta, com en la influència del medi ambient en l'educació de la mainada. La beneficiosa experiència de les escoles de Bosc i del Mar barcelonines és ben present. L'acurada il·luminació i ventilació de les aules, gràcies a un original disseny de les finestres, o el servei de dutxes mostren la preocupació per la higiene i pel seu aprenentatge en una població infantil amenaçada per afecions respiratòries.

Escola Ignasi Iglésias. Girona.
1931-33 R. Giral.

Projecte Escola Prat de la Riba. Girona.
1936 R. Giral.

A R Q U I T E C T U R A

L'Escola Ignasi Iglésias és un dels més bells exemples d'arquitectura racionalista de la ciutat de Girona, amb les seves «plantes distribuïdes segons les funcions de les parts que l'integren». Un centre escolar com a construcció funcional i que romp amb els canons habituals i que parla d'un marc modern, digne i simple per a la funció social que ha de complir l'escola en una democràcia, des del convenciment que la «moderna organització de l'escola amplia notablement la seva influència en els nuclis habitats on s'emplaça, exercint en aquests una funció social desconeguda en l'escoles anteriors». Un nou marc per a una escola feta amb la voluntat d'exercir «una influència decisiva que perdurarà tota la vida; influència que els nens trameten als grans que, alhora, són en contacte amb l'escola».(11)

És aquesta nova visió la que destacà el cronista del diari *L'Autonomista* en parlar de l'escola Ignasi Iglésias. El centre, deia, «està planejat, construït i instal·lat d'acord amb tots els requisits i exigències de la més moderna pedagogia. [...] Davant de la varietat d'accidents geogràfics i d'històriques restes arqueològiques que hom podrà divisar, s'aclarirà i es facilitarà en gran manera la tasca dels educants, en el sentit de la pròpia observació directa. I el desplegament continu davant les mirades infantils del meravellós paisatge que des de Montjuïc es domina, afinarà constantment llur sentit estètic; el sentir estètic i llur noble esperit de ciutadania, per la contemplació de les bel·leses naturals que allí tan delicadament s'enllacen i s'harmonitzen [...] Esvelta i elegant, solejada i airejada pels quatre vents, la virtualitat higiènica de l'escola resta plenament garantida».(12)

El mes de juliol de 1930 el regidor Darius Rahola presenta a la Comissió Permanent de l'Ajuntament la proposta de construir una nova escola en uns terrenys que l'Ajuntament havia comprat a la muntanya de Montjuïc. El Pla de la Corporació ho aprovà el 14 de novembre del mateix any. La responsabilitat de la realització ja pertocà al nou ajuntament sorgit de les eleccions municipals el febrer del 1931.

Era un edifici pensat per escollir 300 infants (150 nois i 150 noies). Tenia tres plantes i una torre de rellotge.(13) A la planta baixa hi havia porxos per a treballs manuals, la cantina (prevista per a 80 alumnes), la cuina, la infermeria i una habitació de descans. Al primer pis hi havia 3 classes de noies i departaments per a serveis d'higiene bucal, dutxes, lavabos i rentapeus. A la segona planta, a més de les 3 classes de nois, hi havia la biblioteca, el museu escolar, la sala de professors i serveis sanitaris.

Es va inaugurar el 3 de setembre de 1933 amb la presència del president de la Generalitat, Francesc Macià, i el ministre d'Instrucció Pública, Marcel·lí Domingo.

Es tracta d'un edifici construït d'acord amb els requisits de la moderna pedagogia en un indret amb dèficit escolar i social de la ciutat: la muntanya de Montjuïc al barri de Pedret. Es preveïa lloc per fer treball manual, per fer classes a l'aire lliure, biblioteca i museu, dutxes unipersonals, lavabos, rentapeus, etc.

amb calefacció central i amb un mobiliari construït expressament i dissenyat, també, pel mateix arquitecte. El paviment era de linòleum, considerat el més adient en els recents congressos internacionals de pedagogia. Cal destacar el nou model d'obertures, únic a les escoles del país, que permetia variades possibilitats de ventilació. Totes aquestes característiques s'avançaven a la nova concepció d'escola proposada en el Congrés Internacional d'Arquitectura Moderna d'Atenes de 1933.(14)

El material escolar procedia de la casa gironina Dalmau Carles, Pla, SA, una de les pioneres de la renovació pedagògica a Catalunya i a Espanya. No es tractava només que l'alumnat s'instruís, sinó que s'eduqués en el sentit més ampli de la paraula i que, per tant, es formés estèticament, higiènicament i cívicament. Per fomentar més bé l'aspecte pedagògic del centre cada una de les aules portava el nom d'un mestre de les comarques gironines reconegut per la seva bona feina pedagògica. Destaquem el nom d'Ignasi Iglésias, el dramaturg català que amb la seva producció literària desvetllà la consciència social del poble; conegut com «el poeta dels humils», tenia molta significació social per la ubicació de l'escola en un dels barris més pobres de la ciutat.

Carles Rahola, pocs dies abans de la seva inauguració manifestava al diari *L'Autonomista*: «Jo faig els vots més fervorosos per a què aquests ciutadans siguin uns bons gironins, uns bons catalans i uns fermes defensors de la República. Des de la nova Escola, amb les seves finestres obertes de bat a bat a la llum, aquests alumnes del barri humil de Pedret aprendran segurament a estimar cada vegada més la vella Girona –amb les seves muralles, les seves torres i els seus campanars–, i obriran, més enllà de la ciutat ben amada, els ulls de l'esperit als grans horitzons».(15)

Com era de suposar, la creació i obertura d'aquesta escola provocà polèmica entre els grups polítics de la ciutat. Des dels grups majoritaris a l'Ajuntament es feia constar la satisfacció per aquesta obra i es posava de relleu la dimensió social d'inaugurar una escola model en una barriada obrera i els beneficis que això representaria per a la massa proletària. La zona escolar de l'escola comprenia els carrers de l'Àngel, Galligans, Montjuïc, Pedret i ronda Pedret, la Rosa, Sant Daniel, Sant Pere i Santa Llúcia.(16) Des de la Lliga, amb la visió de subsidiaritat que havia de tenir l'escola pública, consideraven que l'obra que es feia era excessiva; criticaren l'obra tant pel cost econòmic com per la seva ubicació i s'atribuí la seva creació no pas a l'acció de govern de la República sinó de la «Dictablanda».

EL PROJECTE DE L'ESCOLA PRAT DE LA RIBA

Encara que lamentablement aquest projecte no es va poder dur a la pràctica, en fem esment perquè és un clar exemple de la voluntat dels polítics republicans pel que fa a bastir un edifici escolar digne, d'acord amb els ideals republicans. Un projecte

que també era obra de l'arquitecte Ricard Giralt i Casadesús. El 24 de juliol del 1938, quan la guerra era ben avançada i ja s'havia iniciat l'ofensiva franquista sobre Catalunya, es va posar la primera pedra del Grup Escolar Prat de la Riba. Aquest fet demostra la voluntat dels governants republicans que fins a darrera hora s'esforçaren per bastir un nou país en base a una nova educació. Així ho manifestà l'alcalde Pere Cerezo quan en l'acte de posar la primera pedra va fer constar la satisfacció i emoció que comportava la col·locació de la primera pedra «d'uns grans edificis per a la cultura, en els moments en què el millor del nostre poble està defensant a les trinxeres les llibertats ciutadanes».

El projecte preveia un conjunt d'edificis i d'instal·lacions que hauria constat de porteria, infermeria, piscina coberta, pavelló central per a serveis comuns i tres pavellons de quatre aules cada un, amb una capacitat total per a 600 alumnes. La planta baixa i la planta pis dels pavellons la formaven, a més del vestíbul, la sala de professors, el guarda-roba, una aula per a 40 alumnes, els lavabos, la sala d'higiene dental i una classe a l'aire lliure, a més de la terrassa. A la planta baixa del pavelló central hi havia la cantina, la terrassa-menjador, la cuina general, el rebost, la calefacció, els lavabos, una sala de professors, el despatx per a la direcció i una sala per a ensenyaments domèstics. A la planta del primer pis hi havia sala de concerts, cinema, gimnàs; sala de dutxes, lavabos, museu-biblioteca, sala per fer inspecció medicoescolar, la sala per a l'odontòleg i una sala per a l'oculista. A la planta del segon pis, una sala de cosir, lavabos, rober, màquines de cosir i terrasses, i a la tercera planta la sala de dibuix, un guarda-roba, lavabos i els terrats.

L'acte inaugural tingué tot l'esplendor que podia tenir donades les circumstàncies polítiques. Hi assistí el president de la Generalitat, Lluís Companys, el conseller de Cultura, Carles Pi Suñer, i l'alcalde de Girona, Pere Cerezo. Companys, que presidí la inauguració, afirmà que era admirable que en «els moments de guerra en què els valors més exquisits han de trobar forçoses dificultats per al seu desenvolupament, hi hagi un Govern i un poble perfectament identificats que s'interessin per la conservació de les essències espirituals de Catalunya. No volem que neixi en el cor dels infants un sentiment d'odi i de rancor, sinó un sentiment de pau, de bondat, de generositat i de justícia. Fem la guerra per defensar-nos de la guerra que ens fan els que ens han envaït. Fem la guerra contra la guerra. Fem la guerra per defensar la pau, per salvar l'ànima del nostre poble, de la nostra magnífica Catalunya».(17)

El nou grup escolar havia de portar el nom de Prat de la Riba; digué l'alcalde en el seu parlament que es tractava d'un català il·lustre i sincer que, si bé va militar en un partit polític oposat, situat en aquell moment al servei de la traïció, no li cabia cap dubte que, de viure, estaria al seu costat en la defensa de les llibertats de Catalunya.

Per concloure, hem pogut veure com durant la II República existia el convenciment que ciutadans educats serien la millor garantia de l'enfortiment i l'establiment definitiu de la democràcia. D'aquí la gran atenció de la República i de la Generalitat per a l'educació popular, per la renovació pedagògica i per la transformació dels models dels edificis escolars, els quals havien de ser el marc afavoridor d'una nova educació. Els republicans estaven convençuts que aquesta educació activa, tal com afirmava Dewey, era «el mètode fonamental de progrés i de reforma social» i que era «una regulació del procés d'integració a la consciència social; la regulació de l'activitat individual sobre la base d'aquesta consciència social és l'únic mètode segur per a una reconstrucció social».(18) És per això que els republicans confiaven, justament, transformar la nostra societat a través de l'educació.

Josep González Agàpito és doctor en ciències de l'educació i professor de la Universitat de Barcelona.

Salomó Marquès Sureda és doctor en ciències de l'educació i professor de la UdG.

NOTES

- (1) Vegeu el document inèdit Cayetano DELHOM, *Apuntes de Pedagogía. Segundo Curso. Didáctica Pedagógica 1928-29*, profesor Casiano Costal, p. 41-52.
- (2) *Ídem* p. 47.
- (3) Mariano PÉREZ GALAN, *La enseñanza en la Segunda República Española*, Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1975, p. 101.
- (4) *Boletín de Educación, Ministerio de Instrucción Pública*, núm. 1, Madrid, gener-març 1933.
- (5) *AC. Documentos de Actividad contemporánea*. núm. 9, Barcelona 1933.
- (6) *Op. cit.* p. 17.
- (7) Decret sobre la Llengua, Govern provisional de la República, 29 d'abril de 1931.
- (8) Claudio LOZANO, *La educación Republicana*, Universitat de Barcelona, 1980, p. 83.
- (9) Vegeu R. Giralt Casadesús, *Publicacions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Girona, 1982*.
- (10) *A.C.*, núm. 10. Barcelona, segon trimestre 1933, p. 21.
- (11) *Op. cit.* núm. 9, p. 19.
- (12) *L'Autonomista. Suplement literari*, octubre 1933, p. 34-35.
- (13) Sabem que el 19 de maig del 1936 hi assistien 256 alumnes (120 nens i 136 nenes). Posteriorment, a la dècada dels seixanta, se li va afegir un nou pis al·legant manca de terrenys per edificar noves escoles.
- (14) *A.C. op. cit.* p. 22.
- (15) Carles RAHOLA. «Una escola modèlica», a *L'Autonomista. Suplement literari*, octubre 1933, p. 32.
- (16) Vegeu el ban de l'alcalde de Girona Joaquim Camps i Arboix el 1r. d'octubre de 1936.
- (17) *Opuscle Ajuntament de Girona. Escola Prat de la Riba la primera pedra de la qual fou posada per S.E. el President de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys, el Conseller de Cultura, Carles Pi Suñer, l'Alcalde Girona, Pere Cerezo Hernández, el Consell de Cultura de l'Ajuntament Josep M. Dalmau Casademont el dia 24 de juliol de 1938*.
- (18) John DEWEY, *Democràcia i escola*, Vic, Eumo, 1985, p. 13.